

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Studijní obor: Adiktologie

Alena Vlachová

Míra rodičovské kontroly ve vztahu ke způsobům trávení volného času a konzumaci alkoholu u žáků šestých tříd zapojených do projektu Unplugged

The level of parental control in relation to leisure activity choices and alcohol consumption among sixth grade students taking part in the Unplugged project

Bakalářská práce

Vedoucí závěrečné práce: PhDr. Lenka Čablová

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, dne 19. 7. 2016

Alena Vlachová

Identifikační záznam

VLACHOVÁ, Alena. *Míra rodičovské kontroly ve vztahu ke způsobům trávení volného času a konzumaci alkoholu u žáků šestých tříd zapojených do projektu Unplugged*. Praha, 2016. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí práce PhDr. Lenka Čablová.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla velmi poděkovat především své vedoucí práce PhDr. Lence Čablové za cenné rady a připomínky, které mi v průběhu psaní poskytovala. Dále bych ráda poděkovala svojí rodině za podporu v průběhu celého studia.

Abstrakt

Bakalářská práce *Míra rodičovské kontroly ve vztahu ke způsobům trávení volného času a konzumaci alkoholu u žáků šestých tříd zapojených do projektu Unplugged* analyzuje vliv prvků rodičovské výchovy na způsob trávení volného času u dětí s důrazem na problematiku konzumace alkoholu. Práce si klade za cíl odvodit aplikovatelné poznatky pro způsob vedení dětí a výběr volnočasových aktivit pro ně takových, aby se minimalizovalo riziko, že budou konzumovat alkohol.

V teoretické části práce je představena Baumrindové klasifikace rodičovských výchovných stylů. Dále jsou shrnuty současné poznatky o konzumaci alkoholu a volbách volnočasových aktivit u mladistvých. V závěru teoretické části práce jsou představeny proběhlé studie o vztahu volnočasových aktivit a konzumace alkoholu u mladistvých.

Praktická část práce aplikuje metody analýzy rozptylu na data získaná o žácích zapojených do projektu Unplugged pro ověření platnosti stanovených hypotéz. Potvrzeno je celkem pět hypotéz o vlivu prvků rodičovské výchovy na způsob trávení volného času u dětí, případně o vlivu způsobu trávení času u dětí na jejich konzumaci alkoholu.

Závěrečná část práce je věnována diskuzi nad důsledky ověřených hypotéz a je stanoveno, které z prvků rodičovské výchovy, případně jaké volby volnočasových aktivit se jeví jako hodné následování pro účely prevence užívání alkoholu u dětí.

Klíčová slova: rodičovská kontrola, volný čas, děti, alkohol

Abstract

The bachelor thesis titled *The level of parental control in relation to leisure activity choices and alcohol consumption among sixth grade students taking part in the Unplugged project* studies the influence of individual parenting methods on leisure activity choices of children with respect to their alcohol consumption. The thesis aims to determine applicable findings for parenting methods and leisure activity choices, so that the risk of alcohol intake among children can be reduced.

In the theoretical part of the thesis, Baumrind's parenting topology is introduced. Next, current knowledge of alcohol consumption and leisure activity choices among adolescents is summed up. At the end of the theoretical part of the thesis, findings of past works on the relationship of alcohol consumption and leisure activities are presented.

The practical part of the thesis applies statistical methods for analysis of variance to the pupil data gathered within the Unplugged project so as to verify the hypotheses given. The total of five hypotheses are verified regarding the influence of parenting methods on leisure activity choices of children or regarding the influence of leisure activity choices of children on their alcohol consumption.

The final part of the thesis is devoted to describing the consequences of the verified hypotheses. Also, parenting methods useful for preventing alcohol consumption among children are determined and suitable leisure activities for children are suggested.

Keywords: parenting style, leisure activity, children, alcohol

Obsah

1	Úvod.....	9
2	Teoretická část.....	10
2.1	Rodičovské výchovné styly.....	10
2.1.1	Definice pojmu.....	10
2.1.2	Klasifikace výchovných stylů.....	10
2.1.3	Vztah výchovných stylů a užívání návykových látek.....	13
2.2	Užívání alkoholu u mladistvých.....	14
2.2.1	Prevalence užívání alkoholu v České republice a ve světě.....	14
2.2.2	Rizika spojená s konzumací alkoholu.....	16
2.3	Volnočasové aktivity mladistvých.....	16
2.3.1	Vymezení pojmu volný čas.....	16
2.3.2	Oblíbenost volnočasových aktivit.....	16
2.3.3	Prospěšnost volnočasových aktivit.....	18
2.4	Trávení volného času ve vztahu ke konzumaci alkoholu.....	19
2.4.1	Společenské versus rodinné aktivity.....	19
2.4.2	Sportovní aktivity.....	19
2.4.3	Náboženské aktivity.....	20
2.4.4	Vliv reklamy na společenských akcích.....	20
3	Praktická část.....	21
3.1	Výzkumné cíle a hypotézy.....	21
3.1.1	Cíl výzkumu.....	21
3.1.2	Hypotézy.....	21
3.2	Použitá data a metody jejich zpracování.....	22
3.2.1	Výzkumný soubor.....	22
3.2.2	Proces sběru dat.....	22
3.2.3	Zpracování a výběr dat.....	23
3.2.4	Metody analýzy dat.....	23
3.2.5	Způsoby interpretace dat.....	24
3.2.6	Reprezentativnost dotazníku.....	24

3.3	Etické aspekty práce	25
3.4	Analýza získaných dat	26
3.4.1	Vztah rodičovské kontroly a volnočasových aktivit	26
3.4.2	Vztah volnočasových aktivit dítěte a jeho konzumace alkoholu	34
3.4.3	Model vztahu míry informovanosti rodičů a konzumace alkoholu	39
4	Diskuse	42
5	Závěr	43
6	Použitá literatura	43

1 Úvod

Volba volnočasových aktivit dětí má významný vliv na jejich duševní vývoj (Goldstein, Wall, Wekerle a Krank, 2013). Organizované trávení volného času dítěte může kromě rozvoje jeho fyzických, kreativních nebo manuálních dovedností pomoci rodičům lépe kontrolovat, nakolik je jejich potomek vystaven faktorům zvyšujícím riziko, že bude konzumovat alkohol. Protože existuje mnoho různých způsobů jak s volným časem nakládat, můžeme si klást otázku, jaké koníčky jsou pro děti například právě z pohledu prevence konzumace alkoholu nejlepší.

I když volbu koníčku pro dítě přijmeme zodpovědně, nemůžeme je stále chápat jako substituci za adekvátní rodičovské vedení. Různých přístupů k výchově je mnoho a s ohledem na proběhlé studie se zdá důležité věnovat pozornost vlivům různých prvků rodičovské výchovy na vývoj dětí, případně na způsob trávení volného času u nich (Baumrind, 1967).

Protože témata rodičovského vedení a trávení volného času dětí spolu poměrně úzce souvisí, zaměřujeme se v praktické části práce právě na hledání vztahu mezi prvky rodičovské výchovy, trávením volného času u dětí a důsledky v podobě míry konzumace alkoholu u nich. Snažíme se přitom navázat na již uplynulé studie, které shrnujeme v závěru části teoretické.

Věříme, že výsledky získané statistickou analýzou dotazníkových dat o žácích zapojených do projektu Unplugged pomohou vhodně rozšířit množství dostupných poznatků na téma efektivního rodičovského vedení a poskytnou podklady pro lepší rozhodování o volbě volnočasových aktivit pro děti.

2 Teoretická část

2.1 Rodičovské výchovné styly

2.1.1 Definice pojmu

Rodičovský výchovný styl je souhrn standardních postupů rodiče, které používá za účelem socializace, vedení a výchovy svých dětí (Crockett a Hayes, 2011). Aby výchova byla umožněna, musí být přítomna vazba mezi rodičem a dítětem v podobě soustavné série interakcí, které ovlivňují oba z členů tohoto svazku (Baumrind, 1967).

2.1.2 Klasifikace výchovných stylů

Nejčastěji citovaná klasifikace rodičovských výchovných stylů pochází ze šedesátých let dvacátého století od psycholožky Diany Baumrindové.

Baumrindová přístupy k výchově klasifikuje na jedné ose podle výše nároků, jaké jsou na dítě kladeny. Na druhé ose pak rozlišuje, jakou míru emocionální opory rodiče dětem za účelem naplnění svých výchovných nároků poskytují. Průsečíky těchto dvou klasifikací odpovídají základním pojmenovaným rodičovským stylům.

Protože je Baumrindové dělení nejrozšířenější a svou relativní jednoduchostí dobře odpovídá potřebám naší práce, představíme si stručně specifika každého ze základních výchovných stylů, které Baumrindová rozlišuje (Baumrind, 1967).

2.1.2.1 *Autoritářský styl výchovy*

První rozlišovaný styl výchovy se nazývá autoritářský. Vyznačuje se vysokou mírou nároků, které jsou na dítě kladeny, zatímco se nevychází vstříc emocionálním potřebám dítěte. Děti mají jasně vytyčená pravidla a rodiče očekávají jejich bezpodmínečné plnění.

Typickým znakem autoritářského výchovného stylu je zdůrazňování hodnot, jako jsou autorita a tradice. Upozaduje se naopak individualita jedince a svoboda nezávislého jednání. Dodržování požadavků je dokonce často vynucováno různými formami trestů.

S použitím politické analogie se rodiče vůči svým dětem staví do rolí diktátorů nebo absolutistických vládců. Snaží se děti vést především k poslušnému plnění povinností s vírou, že se jedná o šlechetný rys chování, ze kterého budou v dospělosti profitovat.

2.1.2.2 Shovívavý styl výchovy

Jak už můžeme vyčíst z pojmenování tohoto stylu, shovívavý výchovný styl (často označován jako permissivní nebo benevolentní) je do značné míry opakem stylu autoritářského.

Rodiče užívající shovívavého stylu výchovy disponují vysokou citlivostí k emocionálním potřebám svých dětí, ale mají tendenci vůči nim projevovat také nízkou míru požadavků. Děti nejsou nijak zvlášť disciplinovány nebo kontrolovány a velký důraz je kladen na jejich přání a podněty ohledně způsobu trávení volného času. Nejčastěji po dětech není požadována spoluúčast na domácích pracích, nejsou jim kladeny přísnější omezení ohledně času, kdy by měly jít spát, a pravděpodobnější je i zohlednění jejich názoru ohledně důležitých rozhodnutí o chodu domácnosti.

Rodiče preferující tento výchovný styl se v podstatě staví do role podobné nezávislým konzultantům a rádcům, kteří svým dětem sdělí svůj názor a zkušenosti, pokud jsou o to požádáni, avšak konečné rozhodnutí je ponecháno na potomcích samotných. Motivací pro tento přístup je nejčastěji snaha zachovat maximální svobodu potomka ohledně jeho životního počínání.

2.1.2.3 Autoritativní styl výchovy

Autoritativní výchovný styl (používá se také označení demokratický) by se možná dal chápat jako jakýsi zlatý střed mezi stylem autoritářským a shovívavým. Rodiče svým potomkům nastaví rozumné standardy a hranice, ale k jejich dodržování nepoužívají silných donucovacích prostředků. Podporují individualitu svých dětí, snaží se zohledňovat jejich zájmy a celkově je vedou k samostatnému rozhodování. Požadavky vyřčené směrem k dětem chápou jako věc k další diskuzi a dávají dětem možnost smlouvat nebo hledat vhodný kompromis. Rodiče svoje požadavky raději zdůvodní způsobem srozumitelným pro dítě, než aby trvali na jejich bezmyšlenkovitém plnění. Snaží se děti vést způsobem, aby se z nich stali samostatní jedinci, kteří si uvědomují důvody svého chování a jsou ochotní za něj nést odpovědnost.

Výchova autoritativním stylem by se asi dala shrnout tak, že rodiče k dětem přistupují jako k sobě rovným. Zřejmou motivací těchto rodičů je víra, že k dosažení zdravě asertivního chování, které je žádoucí u dospělých, napomůže nastavení stejných hodnot s drobným přizpůsobením už pro děti samotné.

2.1.2.4 Nedbalý styl výchovy

Pro kompletnost uveďme ještě čtvrtý výchovný styl, i když v tomto případě musíme použít jistou míru nadsázky, abychom jej jako výchovný styl mohli označit. Označuje se jako nedbalý a je jakousi redukcí stylu shovívavého, kdy rodiče nejen že na svoje potomky nemají vysoké nároky, ale neprojevují ani přílišný zájem o potřeby a názory svých dětí. Jednoduše by se dalo říct, že rodiče se o výchovu svých dětí v tomto případě nezajímají a nemají detailnější přehled o jejich volnočasových aktivitách. Za prioritu rodičů se zde dá považovat spíše minimalizace času stráveného s výchovou.

Má-li být naše analogie s politickými systémy kompletní, nedbalý výchovný styl bychom přirovnávali k jisté formě anarchie. V tomto případě ovšem stěží lze argumentovat ve prospěch výhod pro dítě samotné. Hlavní motivací rodičů je věnovat výchově méně času a energie, a proto lze diskutovat, zda bychom tento přístup měli považovat za výchovný styl a ne spíše za jeho absenci.

2.1.3 Vztah výchovných stylů a užívání návykových látek

Yousaf (2015) na případech stovky studentek ve věku 15 až 18 let z různých škol v Pákistánu studoval souvislost výchovného stylu, jaký na ně byl uplatňován, a míru jejich sebedůvěry a pocitu úzkosti při sociálních interakcích. Výsledkem bylo potvrzení hypotézy, že autoritářský styl výchovy vede ke zvýšenému pocitu úzkosti u těchto dívek. Negativně s úzkostí naopak koreloval shovívavý styl výchovy.

Můžeme se ptát, jaké by toto zjištění mohlo mít důsledky pro míru užívání drog a alkoholu. Jak indikují například Buckner, Ecker a Dean (2016), úzkost ze sociálních interakcí může u mladistvých vést k vyšší míře užívání konopí v soukromí, neboť před návštěvou sociálních akcí si uživatel může vzít drogu ve snaze, aby svou úzkost potlačil.

Savage a kol. (2016) na studii finských dvojčat naopak ukazují negativní vztah sociální úzkosti a konzumace alkoholu u mladistvých. V tomto případě zřejmě převažuje tendence považovat konzumaci alkoholu za společenskou aktivitu a užívání alkoholu v soukromí za účelem snížit úzkost při nadcházejících sociálních interakcích není dostatečně významným jevem.

Souvislostí výchovných stylů a tendencí k užívání drog se zabývali například také Montgomery, Fisk a Craig (2008). Na vzorku 233 studentů univerzit se jim podařilo ukázat, že studenti, kteří byli vychováni autoritářským stylem, konzumovali významně menší

množství konopí, extáze a kokainu v porovnání se studenty, kteří styl svojí výchovy považovali za nedbalý. Z hlediska druhé osy klasifikace výchovných stylů, tedy nakolik se snaží rodiče vycházet vstříc potřebám svých dětí, se však překvapivě vliv na konzumaci drog neukázal. Za vhodnější styly z hlediska vlivu na konzumaci drog bychom tak mohli považovat styly autoritářský nebo autoritativní, oproti stylu shovívavému nebo nedbalému.

2.2 Užívání alkoholu u mladistvých

2.2.1 Prevalence užívání alkoholu v České republice a ve světě

Zajímavé srovnání různých aspektů konzumace alkoholu mezi mladistvými v Evropě přináší Bräker, Göbel, Scheithauer a Soellner (2014). Výsledky dotazníkových dat od 33 566 adolescentů ve věku 12 až 16 let můžeme souhrnně interpretovat tak, že časté pití alkoholu je běžnější v zemích severní a střední Evropy. Pití do opilosti je ale mezi studenty častější v severní a východní Evropě.

2.2.1.1 *Abstinence*

Podle relativně nedávné studie (Bräker a kol., 2014) je míra abstinence mezi studenty nejvyšší na Islandu (78,2 %) a v Estonsku (14,0 %). Souhrnné srovnání pro části Evropy ukazuje vyšší výskyt abstinence v jižních zemích Evropy (Francie, Portugalsko, Kypr, Španělsko) oproti zemím jak střední Evropy (Rakousko, Nizozemsko, Švýcarsko, Německo), východní Evropy (Polsko, Česká republika, Estonsko, Litva) a dál i v porovnání se severskými zeměmi (Finsko, Dánsko). Výjimku z poslední skupiny tvoří Island, Norsko a Švédsko, ve kterých byla také sledována vysoká míra abstinence. Míra abstinence se podle očekávání snižuje s rostoucím věkem respondentů.

2.2.1.2 Celoživotní prevalence

V tabulce evropských zemí podle celoživotní prevalence konzumace lehkých alkoholických nápojů, jak ji uvádí Bräker a kol. (2014), se Česká republika s hodnotou 84,2 % umístila na třetím místě za Estonskem (85,7 %), a Maďarskem (84,7 %). U všech testovaných zemí typicky platilo, že míra prevalence konzumace alkoholu za poslední měsíc byla zhruba poloviční jako míra prevalence celoživotní. Pro studenty z České republiky to byla hodnota 39,1 % oproti 45,9 % v Maďarsku, které bylo z pohledu prevalence konzumace alkoholu za poslední měsíc na první pozici.

Na posledních příčkách tabulky se objevují státy jako Island, Francie, Portugalsko nebo Kypr, které už jsme uváděli v sekci zemí s nejvyšší mírou abstinence. Pro Island, který je na posledním místě tabulky, byla zjištěná míra prevalence konzumace lehkých alkoholických nápojů 21,6 % s prevalencí konzumace v posledním měsíci 9,3 %.

Průměrná hodnota všech 25 testovaných zemí Evropy činila 60,1 % pro celoživotní prevalenci a 28,1 % pro prevalenci konzumace lehkých alkoholických nápojů v posledním měsíci. Statistiku pro tvrdý alkohol studie uvádí zvlášť a čísla v průměru vycházejí zhruba poloviční.

2.2.1.3 Četnost konzumace alkoholu

Ačkoliv se Česká republika umístila na předních pozicích podle míry celoživotní prevalence konzumace alkoholu, Bräker a kol. (2014) přináší také srovnání ohledně frekvence pití. Zde se Česká republika umístila spíše v průměru se 3,3 % studentů, kteří za poslední měsíc konzumovali alkohol alespoň pětkrát.

Na první příčce se z hlediska tohoto měřítka umístilo Estonsko s hodnotou 8,9 %, což může být překvapivé s ohledem na to, že jsme

Estonsko jmenovali jako jednu ze zemí s nejvyšším výskytem abstinence. Z této souvislosti je jasně vidět, že je vhodné uvědomovat si širší kontext jednotlivých statistik.

Pro srovnání průměrná hodnota ze všech sledovaných zemí pro poměr studentů, kteří alkohol v uplynulém měsíci konzumovali alespoň pětkrát, činí 3,8 %.

2.2.2 Rizika spojená s konzumací alkoholu

Ohledně rizik spojených s užíváním alkoholu existuje řada studií. Široce známý je fakt, že nadužívání alkoholu zvyšuje riziko zdravotních a sociálních problémů a obecně má negativní důsledky pro fyzické a mentální zdraví jedince (Martins-Oliveira a kol., 2016).

Jak ukazují například Hemphill a kol. (2016), mimo očekávatelných zdravotních komplikací má konzumace alkoholu u mladistvých prokazatelně za následek také zvýšené riziko vyloučení ze školy nebo riziko školní absence.

2.3 Volnočasové aktivity mladistvých

2.3.1 Vymezení pojmu volný čas

Pojmem volný čas se obvykle rozumí čas, který jedinci zbývá po odečtení času stráveného nevyhnutelnými činnostmi, za které se pro tento účel považují činnosti jako zaměstnání, školní docházka, činnosti nutné pro údržbu domácnosti nebo činnosti věnované nutným základním potřebám jedince (Goodin, Rice, Bittman a Saunders, 2005).

2.3.2 Oblíbenost volnočasových aktivit

Wells a Blendinger (1998) pomocí dotazníku studovali způsob trávení volného času u vzorku 75 studentů středních škol. Mezi nejobvyklejší způsoby trávení volného času se řadilo sledování televize nebo hraní si venku (nutno podotknout, že studie pochází z doby před

masivním rozmachem osobních počítačů). Tyto aktivity studenti také označovali jako svoje oblíbené. Za zajímavé lze považovat, že ačkoliv čtení studenti rovněž uváděli jako svou oblíbenou aktivitou, věnovali jí poměrně menší množství času.

Další, novější studie zaměřená na žáky středních škol v Nizozemí (De Bruyn a Cillessen, 2008) zpracovává data od 860 žáků 33 tříd středních škol. Jako nejoblíbenější ze šetření vyšly především typicky společenské aktivity, například pití s přáteli, návštěva zábavního parku, cestování nebo návštěva kina (všechny jmenované příklady byly v průměru označeny více než čtvrtou z pěti možných hodnot oblíbenosti). Z aktivit vykonávaných typicky samostatně patřily mezi nejoblíbenější práce s počítačem, hraní počítačových her nebo sledování televize. Průměrná hodnota oblíbenosti však u těchto aktivit nepřesáhla čtyři z maximálních pěti bodů (pro počítačové hry hodnota byla pouze 3,82). Na spodních příčkách žebříčku činností podle oblíbenosti se umístilo sbírání známek nebo mincí, čtení poezie, pletení a náboženské aktivity (poslední dvě jmenované aktivity se shodným hodnocením ve výši pouhých 1,55 bodů).

Kolik času věnují různým volnočasovým aktivitám studenti z Austrálie ve věku 11 až 14 let, zkoumali McMullan, Chin, Froude a Imms (2012). Na prvním místě z hlediska frekvence aktivit se umístilo sledování televize nebo promítání filmů (tuto aktivitu uvedlo všech 84 respondentů). Když opomeneme zpracování domácích úkolů, které se s frekvencí 84 % umístilo na druhém místě, ale dříve představené studie ho nenabízely jako jednu z možností, následuje v pořadí podle frekvence práce na počítači nebo hraní počítačových her (tuto aktivitu uvedlo 95,2 % respondentů).

V první dvacítce nejoblíbenějších aktivit podle McMullan a kol. (2012) se dál objevily i různé společenské aktivity, které byly

nejoblíbenější i podle Sharp, Tucker, Baril, Van Gundy a Rebellon (2015) mezi žáky v Nizozemí. Můžeme shledávat, že mezi jednotlivými zeměmi se oblíbené aktivity příliš neliší.

2.3.3 Prospěšnost volnočasových aktivit

Sharp a kol. (2015) přinesli zajímavé výsledky ohledně vlivu volnočasových aktivit studentů na jejich psychický stav, školní výsledky a způsob nakládání s jejich volným časem v pozdějším věku. Pro tyto účely bylo provedeno dotazníkové šetření mezi studenty osmi menších škol na severovýchodě Spojených států amerických. Šetření začalo v roce 2008 s žáky sedmých ročníků a pak pokračovalo dalšími dvěma vlnami v následujících letech ve snaze získat data od stejných studentů v osmém a desátém ročníku, aby bylo možné porovnat vývoj sledovaných faktorů. I když se u adolescentů, kteří se účastnili nejmenšího množství volnočasových aktivit, nepotvrdil vyšší výskyt pocitů deprese, ukázala se u nich tendence dosahovat horších výsledků ve škole, podléhat ve větší míře příznakům stresu i užívat ve větší míře návykové látky.

Sharp a kol. (2015) dále shledávají, že studenti, kteří se určitým volnočasovým aktivitám věnují od nižšího věku, mají vyšší tendenci u nich setrvat i nadále a prohlubovat je dále do hloubky. Mohli bychom usuzovat, že nalezení vhodných aktivit pro žáky už v útlejším věku může mít zásadní význam pro jejich budoucí vývoj. Autoři studie zdůrazňují potřebu rozmanitosti voleb volnočasových aktivit pro děti i důležitost výběru vhodných činností pro ně.

2.4 Trávení volného času ve vztahu ke konzumaci alkoholu

V této části představíme některé studie, které se věnovaly hledání souvislostí mezi způsoby trávení volného času mladistvých a mírou jimi konzumovaného alkoholu.

2.4.1 Společenské versus rodinné aktivity

Goldstein a kol. (2013) analyzovali data získaná v rámci projektu PATH (Project on Adolescent Trajectories and Health) zaměřeného na žáky pátých až sedmých ročníků. Jejich studie ukázala pozitivní vztah mezi účastí dětí na společenských aktivitách a množstvím jimi konzumovaného alkoholu. Snížená konzumace alkoholu se naopak ukázala u dětí, které se více účastnily domácích nebo rodinných aktivit. Autoři studie zdůrazňují potřebu preventivních programů zaměřujících se na snižování konzumace alkoholu mezi adolescenty prostřednictvím podpory vhodných volnočasových aktivit.

2.4.2 Sportovní aktivity

Goldstein a kol. (2013) uzavírají, že mezi sportovními aktivitami a konzumací alkoholu spojitost nenašli. Tento výsledek podle nich odpovídá výsledku studií o vlivu sportovních aktivit na konzumaci alkoholu, které mluví o malém až zanedbatelném protektivním efektu (například Kirkcaldy, Shephard a Siefen, 2002). Dodávají ale, že se jedná o odlišný výsledek, než tyto samé studie prezentují ohledně protektivního vlivu sportovních aktivit na kouření cigaret nebo marihuany. Formulují proto dále tezi, že protektivní faktor sportovních aktivit může být přítomen i vzhledem ke konzumaci alkoholu, ale je v daném případě vyvažován protichůdnými faktory v podobě častého výskytu reklamních materiálů spojujících sportovní aktivity s alkoholem (Ellickson, Collins, Hambarsoomians a McCaffrey, 2005).

Alternativní vysvětlení pak hledají v přítomnosti psychologických tlaků, které sportovní aktivity mohou vytvářet, nebo ovlivňování ze strany vrstevníků (Martens, Dams-O'Connor a Beck, 2006).

Kirkcaldy a kol. (2002) zkoumají vliv fyzické aktivity na konzumaci piva u německých studentů ve věku 14 až 18 let. Autoři spekulují, že sportovní aktivity typu vytrvalostního běhání mohou budovat typ osobnosti, který je rezistentní vůči nežádoucím závislostem. Za další možný argument potvrzující roli sportovních aktivit jako možnou prevenci užívání alkoholu chápou poznatek, že sportovní aktivita může plnit zástupnou roli v případech, kdy užívání alkoholu je důsledkem snahy studentů o dosažení větší životní spokojenosti. Výsledky této studie ovšem protektivní faktory neprokazují a vliv sportovních aktivit na konzumaci alkoholu nenachází.

2.4.3 Náboženské aktivity

Goldstein a kol. (2013) potvrzuje, že častější navštěvování kostelů dětmi má statisticky významný vliv na snižování jejich konzumace alkoholu. Dále ale spekuluje, že toto pozorování může souviset více s neslučitelností náboženských aktivit s těmi, při kterých je obvyklé konzumovat alkohol. Nelze tedy usuzovat pozitivní vliv náboženství na snížení zájmu dětí o konzumaci alkoholu ani na snížení pozitivních očekávání s ním spojených.

2.4.4 Vliv reklamy na společenských akcích

Ellickson a kol. (2005) regresní analýzou dat získaných z longitudinální studie zaměřené na žáky sedmých ročníků v Jižní Dakotě zjišťuje, jaký vliv mají na konzumaci alkoholu u žáků různé druhy reklamy, které jsou vystaveni. Z prezentovaných výsledků lze dělat závěr, že reklama na sportovních a hudebních akcích zvyšuje míru konzumace alkoholu mezi žáky, kteří už s pitím začali dříve. Naopak

reklama umístěná v místech, kde se alkohol prodává, působí především na žáky, kteří alkohol dříve nekonzumovali, kdy navyšuje riziko, že s pitím začnou. Autoři diskutují, že žáci, kteří už s pitím začali dříve, věnují větší pozornost specializovaným reklamám v časopisech nebo na hudebních a sportovních událostech, zatímco žáci, kteří dříve abstinovali, se s alkoholem setkají hlavně na obchodních místech, která běžně navštěvují.

3 Praktická část

3.1 Výzkumné cíle a hypotézy

3.1.1 Cíl výzkumu

Souhrnným cílem práce je najít vliv přístupu rodičů k výchově svých dětí na tendence dětí k užívání alkoholu a dále prozkoumat tento kauzální model ve vztahu ke způsobům trávení volného času dětí. Pro naplnění hlavního cíle bylo před samotným výzkumem stanoveno několik podcílů:

- Zjistit, jakým způsobem souvisí hlavní aspekty rodičovské kontroly se způsobem trávení volného času u dětí.
- Zjistit, jaký je vztah mezi organizovaným nakládáním s volným časem u dětí a mírou jejich konzumace alkoholu.
- Prozkoumat vztah mezi mírou rodičovské kontroly, způsobem trávení volného času dětí a vlivem na jejich pití alkoholu.
- Zjistit, zda děti, které tráví čas v nočních podnikách, kde se podává alkohol, užívají více alkoholu.

3.1.2 Hypotézy

Pro účely našeho výzkumu bylo dále stanoveno několik hypotéz:

- Důkladnější rodičovská kontrola má za následek snížení množství času, který děti tráví neorganizovaně.

- Děti, které tráví volný čas neorganizovaně, užívají více alkoholu.
- Způsob trávení volného času figuruje jako mediátor v kauzálním modelu vztahu rodičovské kontroly a konzumace alkoholu u dětí.
- Děti, které mají větší množství koníčků, užívají méně alkoholu.
- Děti, které tráví čas v podnicích, kde se podává alkohol, užívají více alkoholu.

3.2 Použitá data a metody jejich zpracování

3.2.1 Výzkumný soubor

Pro účely výzkumu použijeme data sesbírána formou dotazníkového šetření v rámci projektu Unplugged v průběhu školního roku 2013/2014 (Gabrhelík a kol., 2012; Gabrhelík, 2013). Výstupem šetření byla data od 2500 žáků šestých tříd základních škol nebo odpovídajících ročníků gymnázií a s nimi spárovaná data od 2500 jejich rodičů.

3.2.2 Proces sběru dat

Pro účely dotazníku bylo randomizací zvoleno 70 škol v Praze, Brně, Tišnovsku a Přerovsku. Samotný dotazník byl rozdělen na dvě části. První z částí byla určena samotným žákům a vyplňovali ji žáci šestých tříd zvolených škol nebo odpovídajících ročníků v případě gymnázií. Dotazník byl rozdán všem žákům, kteří od rodičů získali předchozí informovaný souhlas s účastí na studii. Sběr dat pro první část šetření probíhal v období od září do listopadu školního roku 2013/2014.

Druhá část dotazníku byla určena těm rodičům žáků, kteří vyplňovali první část dotazníku. Předpis dotazníku byl rozdán v průběhu třídních schůzek vždy jednomu z rodičů žáka a bylo

ponecháno na jeho rozhodnutí, zda jej vyplní. Vyplněné dotazníky od rodičů byly vybrány v únoru až v březnu školního roku 2013/2014.

3.2.3 Zpracování a výběr dat

Ačkoliv obě části dotazníku byly anonymní, respondenti při vyplňování dotazníku dostali instrukce pro odvození speciálního pseudonáhodného kódu složeného z písmen na určených pozicích ve jménech příbuzných žáka, který dotazník vyplňoval, a částí dalších známých údajů. Tento kód umožnil k anonymně vyplněným dotazníkům získaným od žáků jednoznačně přiřadit anonymně vyplněné dotazníky odevzdané jejich rodičem.

Ačkoliv ve výsledném souboru dat se nacházejí pouze dotazníky, které se na základě speciálního kódu podařilo spárovat, pro účely této práce budeme pracovat pouze s částí dotazníku určenou pro samotné žáky, a to konkrétně jen s podmnožinou otázek ze šesti vybraných kategorií. V práci se konkrétně omezíme na otázky z kategorií Alkohol, Rodinný život a Přátelé, rodina, volný čas a bydlení.

3.2.4 Metody analýzy dat

Data budeme zpracovávat pomocí metod dostupných v programu IBM SPSS Statistics. Z konkrétních zvolených metod využijeme především hledání korelací pomocí Pearsonova korelačního koeficientu, který nám umožní ověřit shodu mezi očekávanými a pozorovanými hodnotami a tím ověřit stanovené hypotézy. Metoda nám vyhovuje svou jednoduchostí a spolehlivostí (Giroladini, 2016).

Pro ověření souvislostí různých faktorů využijeme metodu ANOVA s následnou analýzou pomocí Turkeyho metody, což je metoda analýzy rozptylu, která nám umožní posoudit, zda na hodnotu náhodné veličiny pro určitého jedince má statisticky významný vliv

hodnota některého jiného znaku. Metodu volíme pro její velkou rozšířenost a vhodné vlastnosti (Homack, 2001).

3.2.5 Způsoby interpretace dat

Výsledky analýzy budou zachyceny do tabulky se zvýrazněním klíčových hodnot. Dále bude vytvořen graf kauzálního modelu zobrazující sílu vlivu důležitých faktorů na cestě od způsobu výchovy dětí po zvyky dětí ohledně konzumace alkoholu.

3.2.6 Reprezentativnost dotazníku

Poukažme na několik faktorů, které mohou ovlivňovat, jak dobře bude výběrový soubor studentů reprezentovat základní soubor studentů šestých tříd základních škol nebo odpovídajících ročníků gymnázií.

Je velmi pravděpodobné, že informovaný souhlas od rodičů nutný pro účast žáků vyplní častěji rodiče, kteří mají větší zájem napomáhat identifikaci a případnému odstranění problémů s užíváním návykových látek u dětí. Například rodiče přistupující k výchově svých dětí nedbalým způsobem by mohly vyplňování informovaného souhlasu považovat za úkon nad rámec svých povinností a rozhodnout se jej proto nesplnit. Výskyt tohoto jevu by zcela jistě zkreslil obrázek o fungování průměrné rodiny studenta ze základního souboru, neboť žáci, jejichž rodiče zastávají tento specifický styl výchovy, by nebyli v dotazníku zahrnuti stejně často jako žáci z rodin s odlišným pohledem na výchovu.

Další motivací k neudělení informovaného souhlasu by mohly být pochybnosti rodičů o smyslu dotazníku nebo jeho efektivitě při sbírání relevantních informací o problematice návykových látek mezi studenty. Někteří rodiče by nemuseli být přesvědčení o existenci problémů s užíváním návykových látek nebo o jejich vážnosti a na

základě toho by mohli usoudit, že není vhodné vynakládat čas, aby sebe nebo své děti nechali podrobovat dotazníkovému šetření. Jiní rodiče by i při přesvědčení o existenci a důležitosti problému mohli projevit nedůvěru ohledně přínosu tohoto konkrétního dotazníku pro jeho řešení. Výběrový soubor se nám tímto opět zužuje na děti rodičů s konkrétním přístupem k problematice.

I pokud už žák informovaný souhlas od rodičů obdržel, nedostatečná motivace napomáhat dotazníkovému šetření by se mohla projevit i na straně žáka, a to ať už nepozorným čtením jednotlivých otázek, tak malému rozmyslu při vybírání vhodných odpovědí. Pokud žákům například byla přislíbena možnost individuální samostatné činnosti po odevzdání vyplněného dotazníku, mohlo to pro žáky znamenat motivaci vyplnit dotazník za co nejkratší čas. Tomuto nahrává faktor, že příslibem anonymity se žákům dává signál, že není snadné věrohodnost jejich odpovědí kontrolovat.

Odlišný faktor, který by mohl výsledná data zkreslovat a rádi bychom ho zde uvedli, reprezentují možné obavy o prozrazení soukromých informací o rodině nebo o přístupu žáka nebo rodiče k drogám. Tušení, že právě potomek rodiče patří mezi žáky, kteří s návykovými látkami mají problém, by opět mohlo rodiče vést k neudělení písemného souhlasu s dotazníkovým šetřením. Alternativně by se také mohlo stát, že student nebo rodič záměrně bude uvádět lživé informace, například ve snaze vyloučit možnost identifikace konkrétního žáka nebo rodiče na základě uvedených údajů. Tento faktor bude umocňován možnými pochybnostmi rodičů nebo žáků, že anonymita dotazníku není dostatečně zaručena.

3.3 Etické aspekty práce

V rámci studie nebyly shromažďovány údaje podléhající ochraně osobních údajů podle platné legislativy České republiky, zákona

101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Než byly děti podrobeny dotazníkovému šetření, potřebovaly získat předchozí informovaný souhlas rodičů s jejich účastí v šetření. Vyplnění dotazníku dětmi i rodiči bylo založeno na dobrovolné bázi a odmítnutí účasti nebylo nijak penalizováno. Dotazník byl koncipován jako anonymní a použitím metody pseudonáhodného kódu pro účely párování dotazníků od dětí a rodičů se autoři snažili maximálně snížit možnost identifikace konkrétních respondentů. Na základě předchozího usuzuji, že dotazník i náš způsob práce s ním jsou po etické stránce v pořádku.

3.4 Analýza získaných dat

3.4.1 Vztah rodičovské kontroly a volnočasových aktivit

V této sekci prozkoumáme souvislost projevů různých přístupů k rodičovské výchově a druhu volnočasových aktivit, které různým způsobem vedené děti vykonávají.

Jako závislou proměnnou pro náš výzkum v tomto případě volíme frekvenci, se kterou respondent uvedl, že navštěvuje večerní podniky. Přesné znění tvrzení z dotazníku zní „Chodím večer za zábavou (disko, kavárna, večírky atd.)“. Respondent měl za úkol zvolit jednu ze čtyř možností, která odpovídá frekvenci návštěv těchto podniků (nikdy, občas, často nebo vždy). Sledovaná náhodná veličina je diskrétní hodnota od jedné do čtyř odpovídající vzestupně jednotlivým možnostem.

Pro účely posouzení vlivu jednotlivých přístupů k výchově se jako nezávislé proměnné pokoušíme volit ty z dostupných proměnných, které jsou pro jednotlivé styly výchovy charakteristické. Budeme se tímto moci pokusit dělat závěry nejen o jednotlivých aspektech výchovy, ale i o celých výchovných stylech.

Abychom mohli posoudit míru vlivu jednotlivých úrovní rodičovské kontroly, využijeme metodu ANOVA a post-hoc analýzu využitím Turkeyho metody.

3.4.1.1 Volba otázek pro odlišení stylů výchovy

Jako indikaci pro rozlišení nedbalého výchovného stylu využijeme hodnotu míry souhlasu dětí s tvrzením „Když nejsem doma, jeden z mých rodičů ví, kde a s kým jsem.“. V souladu s teoretickou částí naší práce předpokládáme, že rodiče zastávající jiný než nedbalý styl výchovy budou mít o počínání svých dětí relativně lepší přehled, a můžeme tedy v takových případech očekávat vyšší vyjádřenou míru souhlasu dítěte s vybraným tvrzením.

Odlišení podle výsledků dotazníku autoritářský výchovný styl například od stylu autoritativního provedeme na základě poznatku prezentovaného v teoretické části práce, že k autoritářskému stylu výchovy patří malý důraz rodičů na projevené potřeby dětí, respektive ponechání relativně malé volnosti ohledně rozhodování o jejich počínání. Pokud toto kritérium platí i v případě otázky o trávení volného času dětí, což pro tyto účely předpokládáme, můžeme očekávat, že děti rodičů, kteří pro jejich výchovu uplatňují autoritářský styl výchovy, budou ve většině případů nesouhlasit s tvrzením „Moje matka mě nechává dělat, to co chci.“, které je v dotazníku součástí sekce Rodinný život.

Zvolená otázka je v tomto případě zaměřena pouze na matku. Sekce dotazníku Rodinný život je rozdělená na podkategorie otázek věnující se zvláště přístupu matky a přístupu otce. Mohli bychom pro tyto účely uvažovat o odvození další náhodné proměnné, která by nám poskytla souhrnnou hodnotu ohledně benevolence obou rodičů. Jednoduchou analýzou korelace ovšem zjišťujeme, že rodiče se typicky ohledně přístupu k vedení svých dětí shodli dostatečně často na to,

aby volba odpovědí jen o jednom z rodičů byla pro naše účely dostatečně vhodná.

Volbou výpovědi dětí pouze o jednom z rodičů se dále vyhýbáme nutnosti hledat správný způsob vytvoření souhrnu pro oba rodiče. Dalo by se argumentovat, že spíše než klasický aritmetický průměr výpovědí o obou rodičích by se jako vhodnější jevílo použít větší (potažmo menší) z hodnot odpovídajících si výpovědí. Důvodem pro takový postup je hypotéza, že pro dítě má více omezující dopad přísnější z rodičů. Pro naši volbu tedy dále mluví fakt, že nám chybí garance, že další z možných přístupů by v důsledku pouze nevedly ke zkreslení výsledků.

Když se nám podařilo najít způsob odlišení pro styly nedbalý a autoritářský, které lze považovat za extrémní přístupy, zbývá nám vhodně rozpoznat umírněnější výchovné styly – styl autoritativní a shovívavý.

Pro účely rozlišení stylu autoritativního například od stylu shovívavého využijeme míru souhlasu s tvrzením „Pravidla v mé rodině jsou mi jasná.“, respektive hodnotu indikující, jak často respondent považuje tvrzení za pravdivé. Odvoláváme se tím opět na teorii výchovných stylů, podle které jsou jasně stanovená pravidla typickým znakem autoritativního výchovného stylu.

Jako znamení o možném aplikování shovívavého výchovného stylu můžeme brát souhlas respondenta s tvrzením „Moje matka se zajímá o to, co si myslím, a ráda se mnou o tom mluví.“. Tento souhlas by ovšem mohl do značné míry být i v souladu s autoritativním výchovným stylem. Tuto otázku proto budeme brát spíše jako doplňkovou alternativu a shovívavý výchovný styl se pokusíme rozpoznat vylučovací metodou.

3.4.1.2 Vliv míry informovanosti rodičů

Prozkoumejme nyní vztah informovanosti rodičů o aktivitách jejich dítěte a tendence tohoto dítěte účastnit se neorganizovaných forem zábavy (Tabulka 1).

Protože hodnoty ve sloupci Sig. označujícím statistickou významnost jsou menší než 0,05, můžeme konstatovat, že rozdíly v jednotlivých úrovních informovanosti rodičů mají na sledovanou závislou proměnnou statisticky významný vliv. Ze sloupce Mean Difference pak můžeme vysledovat, jakou měrou nám sledovanou závislou proměnnou ovlivňují.

Největší rozdíl lze přirozeně pozorovat mezi krajními hodnotami míry informovanosti rodičů o trávení času jejich dětí. Ze třetího řádku tabulky můžeme vyčíst, že u dětí, jejichž rodiče nemají o způsobech trávení jejich volného času informaci nikdy, je v průměru o 0,638 stupně vyšší frekvence návštěvy večerních podniků. Toto podporuje hypotézu, že nedostatečný přehled o aktivitách dítěte zvyšuje pravděpodobnost, že bude navštěvovat podniky, kde může přijít do styku s alkoholem.

Tabulka 1: Vztah informovanosti rodičů o aktivitách dítěte a četnosti jeho návštěv nočních podniků

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Chodím večer za zábavou (disko, kavárna, večírky atd.)

Tukey HSD

(I) Když nejsem doma, jeden z mých rodičů ví, kde a s kým jsem.	(J) Když nejsem doma, jeden z mých rodičů ví, kde a s kým jsem.	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
nikdy	občas	,329*	,043	,000	,22	,44
	často	,472*	,041	,000	,37	,58
	vždy	,638*	,039	,000	,54	,74
občas	nikdy	-,329*	,043	,000	-,44	-,22
	často	,143*	,028	,000	,07	,21

	vždy	,310*	,024	,000	,25	,37
často	nikdy	-,472*	,041	,000	-,58	-,37
	občas	-,143*	,028	,000	-,21	-,07
	vždy	,167*	,019	,000	,12	,22
vždy	nikdy	-,638*	,039	,000	-,74	-,54
	občas	-,310*	,024	,000	-,37	-,25
	často	-,167*	,019	,000	-,22	-,12

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

3.4.1.3 Vliv benevolence ohledně způsobu trávení času dětmi

Zkusme nyní zjistit, zda mimo špatnou informovanost rodičů o aktivitách dítěte má podobný vliv na navštěvování nočních podniků také zvýšená míra benevolence rodičů ohledně počínání dětí. Tato informace nám pomůže rozhodovat o vhodnosti benevolentního přístupu k výchově.

Pokud nebudeme uvažovat řídce zastoupenou kategorii respondentů, kteří nemají matku, můžeme konstatovat, že zvýšená míra benevolence ohledně trávení volného času dětí má statisticky významný vliv na míru navštěvování nočních podniků dítětem.

Tabulka 2: Vztah benevolence matky při výchově dítěte a četnosti jeho návštěv nočních podniků

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Chodím večer za zábavou (disko, kavárna, večírky atd.)

Tukey HSD

(I) Mě nechává dělat, to co chci.	(J) Mě nechává dělat, to co chci.	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
nemám matku (ani nevlastní)	vždy platí	,279*	,077	,003	,07	,49
	někdy platí	,492*	,073	,000	,29	,69
	zřídka platí	,545*	,074	,000	,34	,75
	neplatí vůbec	,586*	,075	,000	,38	,79
vždy platí	nemám matku (ani nevlastní)	-,279*	,077	,003	-,49	-,07
	někdy platí	,213*	,028	,000	,14	,29

	zřídka platí	,266*	,030	,000	,18	,35
	neplatí vůbec	,308*	,033	,000	,22	,40
někdy platí	nemám matku (ani nevlastní)	-,492*	,073	,000	-,69	-,29
	vždy platí	-,213*	,028	,000	-,29	-,14
	zřídka platí	,053*	,019	,045	,00	,11
	neplatí vůbec	,094*	,023	,001	,03	,16
zřídka platí	nemám matku (ani nevlastní)	-,545*	,074	,000	-,75	-,34
	vždy platí	-,266*	,030	,000	-,35	-,18
	někdy platí	-,053*	,019	,045	-,11	,00
	neplatí vůbec	,041	,025	,477	-,03	,11
neplatí vůbec	nemám matku (ani nevlastní)	-,586*	,075	,000	-,79	-,38
	vždy platí	-,308*	,033	,000	-,40	-,22
	někdy platí	-,094*	,023	,001	-,16	-,03
	zřídka platí	-,041	,025	,477	-,11	,03

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

3.4.1.4 Vliv jasně stanovených pravidel pro dítě

Jasně stanovená pravidla pro dítě jsou jedním z rysů autoritářského výchovného stylu. Dokážeme potvrdit, že ovlivňují počínání dítěte ve volném čase k jeho prospěchu?

Tabulka post-hoc analýzy nám I v tomto případě potvrzuje významný statistický vliv pevně stanovených pravidel pro dítě na frekvenci návštěvy nočních podniků. Pevně stanovená pravidla jsou v tomto ohledu protektivním faktorem.

Tabulka 3: Vztah pevně stanovených pravidel a četnosti návštěv nočních podniků u dítěte

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Chodím večer za zábavou (disko, kavárna, večírky atd.)

Tukey HSD

(I) Pravidla v mé rodině jsou mi jasná.	(J) Pravidla v mé rodině jsou mi jasná.	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
nikdy	občas	,358*	,042	,000	,25	,47
	často	,441*	,040	,000	,34	,54
	vždy	,548*	,039	,000	,45	,65
občas	nikdy	-,358*	,042	,000	-,47	-,25
	často	,083*	,024	,003	,02	,14
	vždy	,190*	,023	,000	,13	,25
často	nikdy	-,441*	,040	,000	-,54	-,34
	občas	-,083*	,024	,003	-,14	-,02
	vždy	,107*	,019	,000	,06	,15
vždy	nikdy	-,548*	,039	,000	-,65	-,45
	občas	-,190*	,023	,000	-,25	-,13
	často	-,107*	,019	,000	-,15	-,06

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

3.4.1.5 Vliv zvýšeného zájmu o dítě

Zvýšená míra komunikace s dítětem a větší zájem o jeho potřeby jsou rysem shovívavého stylu výchovy. Tyto faktory nám ale také dále mohou pomoci rozlišit styl autoritářský od autoritativního.

I když se v tomto případě vliv zvýšeného zájmu nepotvrdil jako statisticky významný mezi každou dvojicí voleb, protektivní faktor zvýšené komunikace lze pořád vysledovat na rozdíl vlivu zvýšeného zájmu o dítě alespoň občasně oproti trvalému nezájmu o jeho potřeby.

Tabulka 4: Vztah míry zájmu matky o dítě a četnosti jeho návštěv nočních podniků

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Chodím večer za zábavou (disko, kavárna, večírky atd.)

Tukey HSD

(I) Moje matka se zajímá o to, co si myslím, a ráda se mnou o tom mluví.	(J) Moje matka se zajímá o to, co si myslím, a ráda se mnou o tom mluví.	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval Lower Bound Upper Bound	
nemám matku (ani nevlastní)	vždy platí	,492*	,074	,000	,29	,70
	někdy platí	,492*	,075	,000	,29	,70
	zřídka platí	,453*	,077	,000	,24	,66
	neplatí vůbec	,178	,083	,208	-,05	,41
vždy platí	nemám matku (ani nevlastní)	-,492*	,074	,000	-,70	-,29
	někdy platí	,000	,018	1,000	-,05	,05
	zřídka platí	-,039	,027	,601	-,11	,03
	neplatí vůbec	-,314*	,041	,000	-,43	-,20
někdy platí	nemám matku (ani nevlastní)	-,492*	,075	,000	-,70	-,29
	vždy platí	,000	,018	1,000	-,05	,05
	zřídka platí	-,039	,028	,617	-,11	,04
	neplatí vůbec	-,314*	,042	,000	-,43	-,20
zřídka platí	nemám matku (ani nevlastní)	-,453*	,077	,000	-,66	-,24
	vždy platí	,039	,027	,601	-,03	,11
	někdy platí	,039	,028	,617	-,04	,11
	neplatí vůbec	-,275*	,046	,000	-,40	-,15
neplatí vůbec	nemám matku (ani nevlastní)	-,178	,083	,208	-,41	,05
	vždy platí	,314*	,041	,000	,20	,43
	někdy platí	,314*	,042	,000	,20	,43
	zřídka platí	,275*	,046	,000	,15	,40

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

3.4.2 Vztah volnočasových aktivit dítěte a jeho konzumace alkoholu

V této sekci využijeme opět metodu ANOVA s post-hoc analýzou Turkeyho metodou, abychom se pokusili prokázat protektivní vliv organizovaných aktivit dětí na míru konzumace alkoholu u nich. Ověříme dále předpoklad, že návštěva nočních podniků, kde se prodává alkohol, vede ke zvýšené konzumaci alkoholu u dětí.

3.4.2.1 Vliv věnování se koníčkům

Pro posouzení frekvence, s jakou se dítě věnuje koníčkům, použijeme tvrzení z části dotazníku Přátelé, rodina, volný čas a bydlení, které se ptá na frekvenci návštěvy koníčků. Jako příklady činností, které jsou pro tento účel považovány za koníčky, jsou v dotazníku uvedeny hra na hudební nástroj, zpěv, kreslení nebo psaní. Volby u tohoto tvrzení jsou nikdy, několikrát za rok, jednou či dvakrát za měsíc, aspoň jednou za týden a téměř denně. Hodnota náhodné veličiny je od jedné do pěti, a to vzestupně pro každou z těchto voleb.

Jako závislou proměnnou pak použijeme odpověď na otázku z části Alkohol „Jak často jsi pil/a nějaký alkoholický nápoj za posledních 12 měsíců?“ s následujícími nabízenými možnostmi: 1) nikdy; 2) 1–2krát; 3) 3–5krát; 4) 6–9krát; 5) 10–19krát; 6) 20–39krát; 7) 40 nebo vícekrát. Hodnota náhodné veličiny opět odpovídá pořadovému číslu jednotlivých možností.

Ačkoliv na první pohled můžeme vidět několik statisticky nevýznamných rozdílů mezi jednotlivými frekvencemi věnování se koníčkům, významný protektivní dopad nám přináší, už pokud se děti věnují koníčkům alespoň jednou měsíčně. Významnost protektivního vlivu pak podle očekávání roste se zvyšující se frekvencí volnočasových aktivit a nejvyšší je v případě, že se dítě věnuje koníčkům téměř denně.

Tabulka 5: Vztah frekvence věnování se koníčkům a četnosti konzumace alkoholu u dítěte

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Jak často jsi pil/a nějaký alkoholický nápoj za posledních 12 měsíců?

Tukey HSD

		(J) Jiné koníčky			95% Confidence Interval	
(I) Jiné koníčky (hra na hudební nástroj, zpěv, kreslení, psaní, atd.)	(J) Jiné koníčky (hra na hudební nástroj, zpěv, kreslení, psaní, atd.)	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
nikdy	několikrát za rok	,088	,046	,308	-,04	,21
	jednou či 2krát za měsíc	,134*	,048	,039	,00	,26
	aspoň jednou za týden	,217*	,032	,000	,13	,30
	téměř denně	,222*	,035	,000	,13	,32
několikrát za rok	nikdy	-,088	,046	,308	-,21	,04
	jednou či 2krát za měsíc	,046	,057	,929	-,11	,20
	aspoň jednou za týden	,128*	,045	,033	,01	,25
	téměř denně	,134*	,046	,032	,01	,26
jednou či 2krát za měsíc	nikdy	-,134*	,048	,039	-,26	,00
	několikrát za rok	-,046	,057	,929	-,20	,11
	aspoň jednou za týden	,083	,046	,381	-,04	,21
	téměř denně	,088	,048	,349	-,04	,22
aspoň jednou za týden	nikdy	-,217*	,032	,000	-,30	-,13
	několikrát za rok	-,128*	,045	,033	-,25	-,01
	jednou či 2krát za měsíc	-,083	,046	,381	-,21	,04
	téměř denně	,005	,033	1,000	-,08	,10
téměř denně	nikdy	-,222*	,035	,000	-,32	-,13
	několikrát za rok	-,134*	,046	,032	-,26	-,01
	jednou či 2krát za měsíc	-,088	,048	,349	-,22	,04
	aspoň jednou za týden	-,005	,033	1,000	-,10	,08

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

3.4.2.2 Vliv věnování se sportovním aktivitám

Kromě informací o věnování se koníčkům nám dotazník ve stejné sekci přináší údaj o tom, jak často respondenti provozují sportovní aktivity. Tvzení má v dotazníku podobu „Aktivně sportuji, (atletika, posilování apod.)” a možnosti jsou u něj stejné jako v předchozím případě, tedy nikdy, několikrát za rok, jednou či dvakrát za měsíc, aspoň jednou za týden a téměř denně. Ověřme tedy, zda mají sportovní aktivity stejný protektivní vliv na konzumaci alkoholu jako další koníčky.

Z tabulky můžeme vyčíst slabý statisticky významný protektivní efekt občasného sportování oproti případům, kdy se děti sportu nevěnují vůbec. Rozdíly mezi dalšími možnostmi nevycházejí jako statisticky významné.

Tabulka 6: Vztah frekvence věnování se sportovním aktivitám a četnosti konzumace alkoholu u dítěte

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Jak často jsi pil/a nějaký alkoholický nápoj za posledních 12 měsíců?

Tukey HSD

(I) Aktivně sportuji, (atletika, posilování apod.)	(J) Aktivně sportuji, (atletika, posilování apod.)	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
nikdy	několikrát za rok	,172*	,063	,049	,00	,34
	jednou či 2krát za měsíc	,085	,065	,688	-,09	,26
	aspoň jednou za týden	,117	,050	,130	-,02	,25
	téměř denně	,049	,049	,854	-,08	,18

několikrát za rok	nikdy	-,172*	,063	,049	-,34	,00
	jednou či 2krát za měsíc	-,087	,064	,654	-,26	,09
	aspoň jednou za týden	-,055	,048	,781	-,19	,08
	téměř denně	-,122	,047	,072	-,25	,01
jednou či 2krát za měsíc	nikdy	-,085	,065	,688	-,26	,09
	několikrát za rok	,087	,064	,654	-,09	,26
	aspoň jednou za týden	,032	,051	,972	-,11	,17
	téměř denně	-,036	,050	,955	-,17	,10
aspoň jednou za týden	nikdy	-,117	,050	,130	-,25	,02
	několikrát za rok	,055	,048	,781	-,08	,19
	jednou či 2krát za měsíc	-,032	,051	,972	-,17	,11
	téměř denně	-,067	,028	,107	-,14	,01
téměř denně	nikdy	-,049	,049	,854	-,18	,08
	několikrát za rok	,122	,047	,072	-,01	,25
	jednou či 2krát za měsíc	,036	,050	,955	-,10	,17
	aspoň jednou za týden	,067	,028	,107	-,01	,14

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

3.4.2.3 Vliv navštěvování nočních podniků

Není s podivem, že v případě navštěvování nočních, kde se alkohol zpravidla prodává, pozorujeme statisticky významnou spojitost s mírou konzumace alkoholu. Vliv je zde také velmi výrazný, což odpovídá i výsledkům studií představeným v teoretické části práce.

Tabulka 7: Vztah frekvence navštěvování nočních podniků a četnosti konzumace alkoholu u dítěte

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Jak často jsi pil/a nějaký alkoholický nápoj za posledních 12 měsíců?

Tukey HSD

(I) Chodím večer za zábavou (disko, kavárna, večírky atd.)	(J) Chodím večer za zábavou (disko, kavárna, večírky atd.)	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
nikdy	několikrát za rok	-,410*	,030	,000	-,49	-,33
	jednou či 2krát za měsíc	-,815*	,050	,000	-,95	-,68
	aspoň jednou za týden	-1,085*	,079	,000	-1,30	-,87
	téměř denně	-1,865*	,093	,000	-2,12	-1,61
několikrát za rok	nikdy	,410*	,030	,000	,33	,49
	jednou či 2krát za měsíc	-,406*	,055	,000	-,56	-,25
	aspoň jednou za týden	-,675*	,082	,000	-,90	-,45
	téměř denně	-1,455*	,096	,000	-1,72	-1,19
jednou či 2krát za měsíc	nikdy	,815*	,050	,000	,68	,95
	několikrát za rok	,406*	,055	,000	,25	,56
	aspoň jednou za týden	-,270*	,092	,027	-,52	-,02
	téměř denně	-1,050*	,104	,000	-1,33	-,77
aspoň jednou za týden	nikdy	1,085*	,079	,000	,87	1,30
	několikrát za rok	,675*	,082	,000	,45	,90
	jednou či 2krát za měsíc	,270*	,092	,027	,02	,52
	téměř denně	-,780*	,121	,000	-1,11	-,45

téměř denně	nikdy	1,865*	,093	,000	1,61	2,12
	několikrát za rok	1,455*	,096	,000	1,19	1,72
	jednou či 2krát za měsíc	1,050*	,104	,000	,77	1,33
	aspoň jednou za týden	,780*	,121	,000	,45	1,11

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

3.4.3 Model vztahu míry informovanosti rodičů a konzumace alkoholu

V předchozích sekcích jsme ověřili jak vztah informovanosti rodičů o volnočasových aktivitách dětí a frekvenci návštěvy nočních podniků dětmi, tak protektivní vliv organizovaného trávení času na konzumaci alkoholu u dětí.

V případě vlivu informovanosti rodičů o trávení volného času dětí na jejich konzumaci alkoholu bychom chtěli zjistit, zda v daném kauzálním vztahu nefiguruje jako mediátor množství organizovaně tráveného volného času u dětí. Motivací je hypotéza, že rodiče mohou mít o způsobu trávení volného času přehled právě proto, že děti čas tráví organizovaně. Chceme se proto pokusit reprezentovat složitější vztah přiléhavěji.

Pro účely vyšetření mediace nejprve ověříme, že proměnné vztahu jsou navzájem v korelaci. Zjistíme koeficienty lineární regrese vztahu nezávislé proměnné a domnělého mediátoru a v dalším kroku pak chápeme původní nezávislou proměnnou jako kontrolní a najdeme zbylé koeficienty regrese pro konzumaci alkoholu jako vázanou proměnnou.

Tabulka 8: Korelace proměnných figurujících ve vztahu informovanosti rodičů o způsobu trávení volného času dítěte a konzumace alkoholu u dítěte

Correlations

		Když nejsem doma, jeden z mých rodičů ví, kde a s kým jsem.	Jiné koníčky (hra na hudební nástroj, zpěv, kreslení, psaní, atd.)	Jak často jsi pil/a nějaký alkoholický nápoj za posledních 12 měsíců?
Když nejsem doma, jeden z mých rodičů ví, kde a s kým jsem.	Pearson Correlation	1	,132**	-,207**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000
	N	11070	10441	10827
Jiné koníčky (hra na hudební nástroj, zpěv, kreslení, psaní, atd.)	Pearson Correlation	,132**	1	-,073**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000
	N	10441	10704	10472
Jak často jsi pil/a nějaký alkoholický nápoj za posledních 12 měsíců?	Pearson Correlation	-,207**	-,073**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	
	N	10827	10472	11188

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tabulka 9: Parametry regresního koeficientu ve vztahu informovanosti rodičů o způsobu trávení volného času dítěte a domnělého mediátoru v podobě frekvence návštěv koníčků

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2,416	,059		40,764	,000
	Když nejsem doma, jeden z mých rodičů ví, kde a s kým jsem.	,231	,017	,132	13,566	,000

a. Dependent Variable: Jiné koníčky (hra na hudební nástroj, zpěv, kreslení, psaní, atd.)

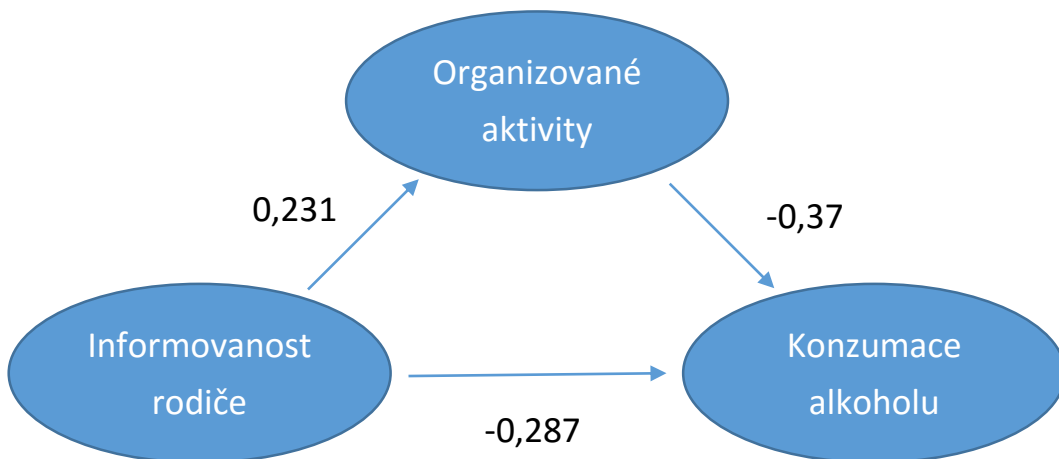
Tabulka 10: Parametry regresních koeficientů ve vztahu informovanosti rodičů o způsobu trávení volného času dítěte, frekvence návštěv koníčků a četnosti konzumace alkoholu

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2,902	,052		56,263	,000
	Když nejsem doma, jeden z mých rodičů ví, kde a s kým jsem.	-,287	,014	-,202	-20,746	,000
	Jiné koníčky (hra na hudební nástroj, zpěv, kreslení, psaní, atd.)	-,037	,008	-,045	-4,644	,000

a. Dependent Variable: Jak často jsi pil/a nějaký alkoholický nápoj za posledních 12 měsíců?

Potvrzený kauzální vztah proměnných znázorníme ještě diagramem se zjištěnými regresními koeficienty.

Obrázek 1: Znázornění role organizovaných aktivit dítěte jako mediátoru ve vztahu informovanosti rodiče o volnočasových aktivitách dítěte a frekvence konzumace alkoholu u dítěte. Čísla odpovídají regresním koeficientům jednotlivých vztahů.

4 Diskuse

Problematika trávení volného času u dětí je důležitá, neboť se jedná o významný mediátor na cestě dětí k alkoholu a odtud potenciálně k rozvoji alkoholové závislosti. Je zřejmé, že vhodný přístup k výchově a správná volba koníčků pro dítě může sloužit jako prevence užívání alkoholu u dětí.

Aplikováním statistických metod na dotazníková data jsme ukázali, jak jednotlivé aspekty rodičovské kontroly ovlivňují volbu volnočasových aktivit dětí. Malý zájem o dítě nebo vysoká benevolence ohledně jeho nakládání s volným časem – tedy hlavní prvky nedbalého výchovného stylu – se ukázaly jako velmi nevhodné z hlediska prevence užívání alkoholu dítěte. Naopak jasně stanovené zásady, dobrá informovanost o aktivitách dítěte a zájem o jeho potřeby – prvky autoritativního výchovného stylu – vedou ke snížení četnosti návštěv nočních podniků, které jsme v souladu s naším průzkumem označili za velmi rizikové z hlediska konzumace alkoholu u dětí.

Volba vhodných volnočasových aktivit dítěti poskytne nejen prostor pro jeho duševní rozvoj, neboť pevnější harmonogram dítěte dává jeho rodičům také lepší kontrolu nad tím, jak tráví čas. Hudební, výtvarné nebo sportovní aktivity na základě našeho výzkumu můžeme považovat ty, ke kterým je prospěšné naše děti citlivě vést. Výhody a nevýhody pro volbu konkrétních volnočasových aktivit by se ovšem ještě nabízelo zkoumat podrobněji, například s využitím dotazníku, který místo souhrnné otázky na koníčky bude zjišťovat konkrétní podobu aktivit.

5 Závěr

Cílem této práce bylo ověřit vlivy různých prvků rodičovské výchovy na způsob trávení volného času u dětí, a to s důrazem na problematiku konzumace alkoholu. V teoretické části jsme kromě vymezení důležitých pojmů představili dřívější studie o vztahu trávení volného času u dětí a jejich konzumaci alkoholu. Na tyto studie jsme se dále snažili navázat v praktické části vlastním výzkumem v podobě statistické analýzy dotazníkových dat.

Práce svůj účel splnila, neboť se nám podařilo ověřit všech pět představených hypotéz a na základě výsledků naší analýzy alespoň v obecné podobě navrhnout vhodné postupy při vedení dětí s ohledem na riziko konzumace alkoholu u nich. Námi zjištěné informace mohou být dále užitečné při prevenci konzumace alkoholu u dětí.

6 Použitá literatura

- Baumrind, D. (1967). Child-care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43–88.
- Bräker, A., Göbel, K., Scheithauer, H., & Soellner, R. (2015). Adolescent Alcohol Use Patterns From 25 European Countries. *Journal Of Drug Issues*, 45(4), 336–350. doi:10.1177/0022042615589404
- Buckner, J. D., Ecker, A. H., & Dean, K. E. (2016). Solitary cannabis use frequency mediates the relationship between social anxiety and cannabis use and related problems. *American Journal On Addictions*, 25(2), 99–104.

- Crockett, L., & Hayes, R. (2011). Parenting Practices and Styles. *Encyclopedia Of Adolescence*, 241–248. doi:10.1016/B978-0-12-373951-3.00077-6
- De Bruyn, E. H., & Cillessen, A. N. (2008). Leisure Activity Preferences and Perceived Popularity in Early Adolescence. *Journal Of Leisure Research*, 40(3), 442–457.
- Ellickson, P., Collins, R., Hambarsoomians, K., & McCaffrey, D. (2005). Does alcohol advertising promote adolescent drinking? Results from a longitudinal assessment. *Addiction*, 100(2), 235–246.
- Gabrhelik, R., Duncan, A., Miovsky, M., Furr-Holden, C. M., Stastna, L., & Jurystova, L. (2012). “Unplugged”: A school-based randomized control trial to prevent and reduce adolescent substance use in the Czech Republic. *Drug And Alcohol Dependence*, 124(1–2), 79–87. doi:10.1016/j.drugalcdep.2011.12.010
- Gabrhelík, R. (2013). Randomized Prevention Trial of the Universal Drug Prevention Interventions Targeted on Alcohol, Tobacco, and Marijuana. Praha: GAČR.
- Giroldini, W., Pederzoli, L., Bilucaglia, M., Melloni, S., & Tressoldi, P. (2016). A new method to detect event-related potentials based on Pearson's correlation. *EURASIP Journal On Bioinformatics & Systems Biology*, 2016(1), 1–13. doi:10.1186/s13637-016-0043-z
- Goldstein, A. L., Wall, A.-M., Wekerle, C., & Krank, M. (2013). The Impact of Perceived Reinforcement From Alcohol and Involvement in Leisure Activities on Adolescent Alcohol Use. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, 22(4), 340–363. doi:10.1080/1067828X.2012.735190

- Goodin, R. E., Rice, J. M., Bittman, M., & Saunders, P. (2005). The Time-Pressure Illusion: Discretionary Time vs. Free Time. *Social Indicators Research, 73*(1), 43.
- Hemphill, S., Heerde, J., Scholes-Balog, K., Herrenkohl, T., Toumbourou, J., & Catalano, R. (2016). Effects of Early Adolescent Alcohol Use on Mid-Adolescent School Performance and Connection: A Longitudinal Study of Students in Victoria, Australia and Washington State, United States. *Journal Of School Health, 84*(11), 706–715.
- Homack, S. R. (2001). Understanding What ANOVA Post Hoc Tests Are, Really. Retrieved from: <http://www.eric.ed.gov/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED449222>
- Kirkcaldy, B., Shephard, R., & Siefen, R. (2002). The relationship between physical activity and self-image and problem behaviour among adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 37*(11), 544–550.
- Martens, M. P., Dams-O'Connor, K., & Beck, N. C. (2006). A systematic review of college student-athlete drinking: Prevalence rates, sports-related factors, and interventions. *Journal of Substance Abuse Treatment, 31*, 305–316.
- Martins-Oliveira, J. G., Jorge, K. O., Conceição Ferreira, R., Ferreira e. Ferreira, E., Pimenta Vale, M., & Zarzar, P. M. (2016). Risk of alcohol dependence: prevalence, related problems and socioeconomic factors. *Revista Ciência & Saúde Coletiva, 21*(1), 17–26. doi:10.1590/1413-81232015211.00652015
- Mcmullan, S., Chin, R., Froude, E., & Imms, C. (2012). Prospective study of the participation patterns of Grade 6 and Year 8 students in

Victoria, Australia in activities outside of school. *Australian Occupational Therapy Journal*, 59(3), 197–208. doi:10.1111/j.1440-1630.2012.01013.x

Montgomery, C., Fisk, J. E., & Craig, L. (2008). The effects of perceived parenting style on the propensity for illicit drug use: the importance of parental warmth and control. *Drug & Alcohol Review*, 27(6), 640–649.

Savage, J. E., Kaprio, J., Korhonen, T., Pulkkinen, L., Rose, R. J., Verhulst, B., & Dick, D. M. (2016). The effects of social anxiety on alcohol and cigarette use across adolescence: Results from a longitudinal twin study in Finland. *Psychology Of Addictive Behaviors*, 30(4), 462–474. doi:10.1037/adb0000183

Sharp, E., Tucker, C., Baril, M., Van Gundy, K., & Rebellon, C. (2015). Breadth of Participation in Organized and Unstructured Leisure Activities Over Time and Rural Adolescents' Functioning. *Journal Of Youth And Adolescence*, 44(1), 62–76.

Wells, L., & Blendinger, J. (1998). How Middle School Students Spend Their Time outside of School: A Longitudinal Investigation.

Yousaf, S. (2015). The Relation between Self-Esteem, Parenting Style and Social Anxiety in Girls. *Journal Of Education And Practice*, 6(1), 140–142.